

Oponentský posudek na bakalářskou práci Barbory Kolískové *Ovlivnění standardní výslovnosti moderní čínštiny čínskými dialekty*

Překládaná bakalářská práce si klade za cíl porovnat na historickém pozadí fonologické systémy vybraných dialektů čínštiny s fonologickým systémem současné standardní čínštiny (tzv. *putonghua*), a na základě tohoto porovnání vysvětlit, popř. odhadnout případné deviace mluvcích od této normy kvůli interferenci nářečí, jež je jejich mateřským jazykem. Značnou část práce zabírají všeobecné úvody, na konec jsou připojeny přílohy, zahrnující mapu, souhrnnou tabulku a spektrogram náhodně zvolené čínské věty.

Je třeba říci, že oproti předešlé, neobhájené verzi jsou odstraněny nejkřiklavější problémy jak metodologické, tak faktické. Bohužel však mnohé vady v práci zůstaly či nabyly jinou podobu. Text je psán značně nekultivovaným a nepřesným jazykem, přičemž formulační neobratnost často vyvolává pochybnosti, zda se jedná o potíže jazykového charakteru, anebo o samotné nesprávné pochopení otázky. Vymknutí z vazby je v textu práce úkazem endemickým (viz i níže citace). Nezvládnutá skladba a strukturace textu se projevuje mj. třeba tím, že tatáž tvrzení se poměrně často opakují v zacyklených sledech ve stylu „A, a proto B, ačkoli C. Takže B, protože A...“ (např. s. 11, s. 14). Doprovodným jevem celkové formální nedotaženosti je technická rovina pravopisu, kde zejména na úrovni interpunkce a velkých písmen najdeme četné chyby (vč. např. takových do očí bijících nešvarů, jako je důsledné užívání „tzv.“ s dvojtečkou), chybné tónové značky či přepis celkově (hlavně v seznamech dialektů), ale i neujednocený a ne zcela správně používaný citační aparát (používá se sice závorková metoda, leč v poznámce pod čarou jsou ještě zopakovány plné citace, v textu je Brown-Ogilvie, v seznamu literatury Ogilvie-Brown, v textu Zhao, v seznamu Chao, Yuenren, citování díla přes více než deset autorů jmenovitě místo „XY et al.“; nezřídka v závorkové citaci chybí přesnější údaje o stránkách). Seznam použité literatury obsahuje různé dílčí nesrovnalosti či nedůslednosti (velká písmena, zkracování názvů univerzit, někde ponechaná značka copyrightu nebo její zbytek, anglofonní zkratka No. pro číslo časopisu *Cizi jazyky*, míšení českého a anglického metajazyka, nesprávná citace online zdroje, ponechané anglické uvozovky atd.). Proti zvyklostem jsou kurzivou tištěná i jména osob a míst. Do úvodu jsou uváděny znakové podoby u názvů provincií a měst.

Pokud jde o celkovou koncepci práce a způsoby jejího vypracování, lze zmínit následující otázky:

Ačkoli podle názvu práce i všech tvrzení v ní obsažených, včetně úvodu, je předmětem srovnávání a hodnocení vždy celý fonologický systém, finály jsou až na spíše symbolické poznámky zcela ponechány stranou (tabulka finál v daném dialektu a poznámka na jednu dvě věty u každé znamená prakticky rezignaci na tuto problematiku). Bylo by jistě rozumné se omezit pouze na iniciály, autorka tak však bohužel nikde explicitně neučinila (přírozně s odpovídajícím odůvodněním); jediné, co lze vysledovat v textu k tomuto problému, jsou vágní a bez dalšího těžko pochopitelné formulace ve smyslu, že finály se ani moc zabývat nebudeme. Přitom lokální zabarvení PTH se často projevuje právě na finálech, často i nápadněji než u iniciál.

Stále je patrné, že autorka sama nemá jasno v tom, co a jakým způsobem chce ukázat. V některých případech komentuje deviaci od normy, které jsou popisovány v literatuře, v jiných ale zas deviaci sama odhaduje. Někdy jí stačí, když zjistí, že daný dialekt obsahuje všechny fonémy, které jsou též v PTH, a z toho usuzuje, že by k větším deviacím nemělo docházet, aniž by zohledňovala fonémy, které přebývají, a historické souvislosti jejich distribuce (např. Xi'an). Někdy ale zase uvažuje o tom, jaký vliv na deviaci budou mít fonémy, které má dialekt navíc, např. znělé iniciály (ve wuských dialektech), a tudíž se vlastně pro změnu opírá o historické souvislosti: stejně jako mluvčí xianského dialektu vyslovuje v určitých pozicích *pf* tam, kde je v PTH *tsrh*, ale přitom ve svém dialektu foném *tsrh* má, tak mluvčí wuských dialektů ve svém rodném jazyce v určitých pozicích vyslovují *b* tam, kde je v PTH *p* či *ph*, ale jak *p*, tak *ph* v mateřském dialektu mají. Oba případy tedy musíme posuzovat stejně: buď ahistoricky, jenom podle repertoáru fonémů bez ohledu na jejich historickou distribuci (mluvčí má danou hlásku ve svém rodném dialektu, takže ji dokáže vyslovit a na správných pozicích ji nahradit tak, aby se přiblížil normě PTH), anebo historicky a „psycholinguvisticky“ (v historicky stejných slovech, kde má PTH *p/ph*, mají wuské dialekty *b*, a tudíž budou mít mluvčí tendenci toto *b* si zde udžet i v PTH). Jinými slovy, přestože se autorka snažila sociopsycholinguvistickému rozměru vyhnout a rezignovala na představení koherentního modelu vzniku deviací, absence těchto se projevuje v určité dezorientaci. Následkem tohoto je rovněž bezradnost u dialektů, které jsou příliš vzdáleny svou fonologií standardní čínštině. Podobné je to s představou prototypického mluvčího – zůstává definován jako někdo, kdo neprošel systematickou výukou PTH. Nabízí se otázka, zda jsou to tedy ti, kteří nechodili do školy? Nebo ti, kteří chodili jen na nižší stupně? Jaká je situace výuky PTH v rámci školství ČLR (reálná, nikoli proklamovaná úřady; na toto téma existují výzkumy západních lingvistů, např. C. Saillardové a dalších)? Není možné, aby všechny tyto problémy autorka řešila, ale musí se s nimi vypořádat tak, aby nenarušovaly koncepci její práce, což soudím není ten případ.

Stále je zřejmé, že autorce nejsou příliš jasné historické systémové vztahy: místo, aby zvolila jednu z rekonstrukcí střední čínštiny, kterou by pak používala při srovnávání dat dialektů a PTH, tvrdí, že vlastně používá všechny najednou, a to pro EMC i LMC. Problém je, že v detailech se tyto rekonstrukce prostě rozcházejí, aniž by se daly „slučovat“. Stejně tak je

třeba rozlišovat jednotlivé diachronní plány jazyka. A co znamená, že systém *Hanyu Fangyin Zihui* je „kompromisem“? Povaha tohoto „kompromisu“ musí být v historické fonologii pečlivě vysvětlena, jistě nejde o mechanickou aproximaci. Zcela nesmyslná je formulace „Zdroj *Hanyu Fangyin Zihui* se snaží reflektovat všechny systémy, nebo respektive všechny jejich znakové variace (sic!!!), aby mohly být zaznamenány dialektické realizace co největšího množství středněčínských (sic) iniciál.“ Stejně tak zopakované tvrzení (viz i výše): „Náš hlavní zdroj *Hanyu Fangyin Zihui* představuje jakýsi průnik všech verzí. Je to z toho důvodu, že chce reflektovat dialektickou výslovnost všech iniciálních (!) systémů uváděných na tém (sic!) střední čínština, aby pokryl co největší množství různých variant (?).“ Autorka přitom přetiskuje tabulky pro Pulleyblanka a Wang Liho (kde jí chybí transkripce jedné řady), zato však „systém“ *Hanyu Fangyin Zihui*, ke kterému se hlásí, nám zůstává utajen. O pár stránek dál přetiskuje v pořadí již třetí tabulku iniciál střední čínštiny (Kurpaska), tentokrát však pro změnu bez rekonstruovaných podob. Autorka vůbec nenaráží na otázku, v čem se jednotlivé systémy liší a proč (ví jen, že se liší) a jak se to vztahuje k dnešním dialektům, které zkoumá. Pro ni jednoduše čím víc „znaků“ z existujících konkurujících si rekonstrukcí a hlavně z různých verzí a fází tradiční čínské fonologie, tím líp.

Práce nemá úplně vyváženou strukturu, úvodní kapitoly, které obsahují řadu ne zcela relevantních informací (je otázka, nakolik je nutné při tomto zaměření postupně představovat genealogii, typologii čínštiny, periodizaci, střípky z čínské fonologické tradice apod.), jsou takřka stejně rozsáhlé jako část analytická, která je NB z větší části tvořená tabulkami. Spektrogram v příloze působí zvláště, když této problematice práce vůbec věnována není. Zacházení se sekundární literaturou trpí nedostatky, souvisejícími s nejasnou hierarchií informací a nejasnou hranicí mezi údaji relevantními pro téma práce či pro argumentaci a údaji doplňujícími či vážícími se k tématu jen okrajově. Doslovné citace někdy působí násilně, protože vpadají do kontextu tam, kde se mluví o něčem trochu jiném, případně opakují jinými slovy již řečené nebo obsahují poměrně obecná tvrzení. Volba literatury je problematická – autorka nezděkuje literaturu již značně zastaralou či neautoritativní (Švarný, Skalička, Třísková, ale i obecné encyklopedie jazyků), když zaprvé v seznamu četby uvádí díla naprosto klíčová (Baxter, Pulleyblank), anebo zadruhé by aspoň v případě zájmu měla k dispozici kvalitní souhrnné publikace v angličtině (např. ke genealogii a typologii čínštiny, což jsou disciplíny, kde jsou citované tituly někdy i beznadějně antikvované). Za naprosto nepřipustné pak považuji opakované odkazy na přednášky D. Sehnala: vše to jsou základní informace, u kterých je nutno odkazovat na standardní příručky (na osobní komunikaci se odkazuje jen tehdy, pokud se jedná o novou, převratnou myšlenku, která ještě nebyla publikována, nicméně se již „přetřásá“ na interních fórech oboru)!

Autorka se uchyluje k niceříkajícím tvrzením typu „obecně se vyděluje“, „obecně se má za to“, „tradičně se vyděluje“ apod., aniž by byla ochotna se s námi podělit o další rozměry těchto tvrzení – např. odkdy se vyděluje, kde a kdy se dané termíny vzaly, kdo je používá v jakých kontextech atd. Obávám se, že ve většině podobných případů si s takovými

formulacemi nevystačíme, což je patrné mj. i z toho, že k některým termínům a hypotézám autorka přistupuje v podstatě ahistoricky.

Z jednotlivých četných nepřesností, chyb a nesrozumitelných formulací a jiných problémů lze uvést mj. (čistě jazyková pochybení nenarušující pozorování povětšinou ponechávám stranou):

- „Jsme si vědomi toho, že terénní výzkum by poskytl užitečné informace tam, kdy by *případně fonologické systémy nepodalý potřebné informace k analýze dané variety, ...*“ (7) – věcně nesrozumitelná „slovní mlha“
- je otázka, nakolik je funční všeobecné představení čínštiny jako jazyka po všech stránkách (zaměření pouze na fonetickou a fonologickou rovinu by bylo pochopitelnější, zvláště když autorka např. opomíjí rozdíl mezi fonetikou a fonologií a jeho rolí ve své práci): když už se tak ale děje, je třeba vhodněji volit literaturu (viz výše; např. nejnovější přehled mnoha genetických teorií lze snadno dohledat v Gassmann a Behr 2013 [v NK], nebo aspoň odkázat na některou z novějších uznávaných prací)
- „Je tedy zřejmé, že čínština je nadmíru odlišná od jazyků evropských. A to nejenom svým vztahem slabiky/morfému k čínskému znakovému písmu.“ – Tvzení paušalizující a neobratné: co značí lomítko v „slabika/morfém“? A proč vůbec vycházet primárně od vztahu jazyka a písma („nejenom“), zvláště když v první větě je řeč o čínštině jako o jazyku?
- líčení „západního“ přístupu ke slabice je tzv. *strawman*: zaprvé je nespočet fonologických škol, zadruhé většina z nich se suprasegmentálními rysy pracuje naprosto běžně (11)
- popis čínské fonologické tradice je nepřesvědčivý, trpí nepřesnostmi a ahistorickými náhledy; přesné zachycení výslovnosti znaků bylo motivováno nikoli recitací sůter, nýbrž studiem do značné míry již nesrozumitelného kánonu (tzv. metoda *zhinyin* a *duruo* je užívána filology už od 1.-2. st., kdy vliv buddhismu nelze přeceňovat, k informaci o výslovnosti nezvyklých znaků); o původu *fanqie* se vedou spory. Označení pro koncovou část slabiky *yunwei* je jistě značně pozdější. *Fanqie* se používá i před rýmovníky a mimo rýmovníky. *Qieyun* není nejstarší známý rýmovník, nýbrž nejstarší dochovaný rýmovník. O *Qieyunu* a *Guangyunu* se nemluví jako o rýmovnících v poslední době, nýbrž už sto let. Autorka také neodlišuje *Qieyun* a *Guangyun* – *GY* za skutečný slovník označit lze, kdežto *QY* stěží. Původní *QY* máme skoro celý ve víceméně původní podobě (Wang Renxunova redakce).
- uvedené dělení čínské slabiky nepochází „z lingvistické díly Dragunov a Dragunovova“ – je to dělení, které používá většina sinologů (kdo s tím přišel první, by se ovšem jistě dalo dohledat).

- autorka by měla vysvětlit, z jakého důvodu fonémy *ts tsh s* odděluje od *t th n l* různým místem artikulace (dentály x alveoláry), když v obecné fonetice se jedná o tutéž řadu hlásek, které se liší toliko způsobem artikulace (sibilanty, resp. afrikáty a frikativy x okluzivy); je nějaký důvod se domnívat, že se čínské *ts* vyslovuje jinde než *t*? A jestliže tvrdí, že používá IPA, pak v IPA použité symboly jednoznačně patří hláskám téže řady z hlediska místa artikulace, ať už je to v PTH jakkoli.
- co je to „plnohodnotný konsonant“ (u nenulové iniciály)? Z fonetického hlediska je např. ráz nebo znělá velární frikativa zcela plnohodnotným konsonantem): neusjasněnost rozdílu mezi fonetikou a fonologií, což se pak promítá i do problematiky „iniciály“ *w* v PTH (viz níže).
- nepochopitelné lpění na „interpretaci“ středočínských tónů u Karlgrena; „rovný“, „stoupavý“ atd. není Karlgrenova „interpretaci“, nýbrž přímočarý překlad příslušných slov
- (14) „tón je definován jako fonologický intonační příznak vázaný na slovní jednotku“ – v takovém případě je to velká potíž, protože v čínštině je slovo velice problematická jednotka – koneckonců, *panghuang* je jedno slovo – máme tomu rozumět tak, že tón je vázaný na celé *panghuang*? Ale i *shehuizhuyi* je jedno slovo – je tón vázán na *shehuizhuyi*?
- co je to přesně „priorita tónu před intonací“?
- „Podle Jerryho Normana (1988) se při popisu vývoje tónů musíme odrazit od střední čínštiny“ – ano, ale to není Normanův poznatek, to je dáno prostě logikou věci.
- (18) slabičné konsonanty jsou v čínštině vždy znělé, tedy ne *tss*, ale *tsz* atd.! Proto také je možno v alternativním pohledu mluvit o apikálních samohláskách. Nebo jsou „apikální samohlásky“ neznělé?
- při rozboru finál podle Dragunovových se vůbec nebere v potaz rozdíl mezi „fonologickými pozicemi“ a vlastní fonetickou realizací, která je přece pro téma důležitější, aspoň při zvolené (?) perspektivě
- „Pro potřeby této práce musíme popsat a ve zkratce definovat pojmy EMC, LMC a Middle Chinese (MC), které budeme používat a ze kterých vychází fonologické systémy dnešních dialektů“ – fonologické systémy vycházejí z pojmů?! + neústrojná citace Švarného
- „Baxter pro tuto skupinu používá označení dentály“ – ale ony to *jsou* i podle všech *ostatních* dentály (22); podobné formulace i u laterál
- v *zhengchiyin* nesplynuly dvě skupiny palatálních sibilantů EMC, nýbrž retroflexní a palatální sibilanty, a to proto, že se dostaly do komplementární distribuce, jak to líčí i citovaný Baxter (autorka na toto matně odkazuje i v textu)
- *banchiyin* jistě nejsou „palatální a nazální glidy“ (jedná se o inicálu *ri*, původně palatální nazálu, později přecházející do palatální znělé frikativy a nakonec retroflexní frikativy/aproximanty): možná by měla autorka vysvětlit, co tím myslí

- dělení finál je dobře a přehledně popsáno v Baxterovi; nerozumím tedy, proč je výklad na str. 24, založený podle všeho na Margaret Mian Yan, nepřesný a zavádějící, zejména co se týče tzv. *deng*; *deng* jsou jednou z nejproblematictějších kategorií, ale 1. rozhodně nejsou do *deng* rozděleny tónové kategorie (nýbrž rýmy), 2. k mediálám se vztahují jen částečně (nesmyslné je tvrzení „K pojmu (!) mediála se Číňané dopracovali až v období LMC, kdy rozdělili slabiky do čtyř tříd (!) *deng*.“); celý výklad o finálech je poznamenán ahistorickou perspektivou
- (24) „Jelikož co fonolog, to jiná interpretace a vzhledem k tomu, že naše práce na finály neklade až takový důraz finály samy o sobě (sic!), vystačíme si s definicí (!) finály, podle které se finály dělí do třech (sic!) tříd *yinshengyun yangshengyun a rushengyun*, které jsou definovány výše [v originále skutečně chybí nejprve čárka, a potom mezera po čárce – LZ].“ – alibismus, a také nerozlišování slov jako *definice* a *rozdělení*.
- (31) „Co se týká tónového průběhu, autoři se shodují na tom, že tónové průběhy u PTH se často liší napříč všemi dialekty. Na historickém vývoji fonologických systému (sic) se pokusíme určit, proč tomu tak je. Budeme postupovat tím způsobem, že uvedeme fonologický systém dané variety a v zápětí (sic!) tabulku středněčínských iniciál a jejich následnou realizaci do dnešních dialektů.“ I při znalosti problematiky lze jen stěží odhadnout, co tím má autorka na mysli, resp. jak chce postupovat, i ponecháme-li stranou kumulovaná vymknutí z vazby („určit na vývoji“, „následná realizace do dnešních dialektů“; co je to „uvest fonologický systém“?). Je řeč o „tónových průbězích“, nebo o iniciálech, anebo o celém fonologickém systému? V každé větě se mluví o něčem jiném.
- v seznamu provincií na str. 34 je z 18 položek chyba v přepisu u šesti z nich
- uspořádání srovnávacích tabulek nerespektuje fonetickou logiku a tradiční řady iniciál jsou v některých případech „rozstrkány“ po tabulce tak, že je krajně nepřehledná
- ve srovnávacích tabulkách jsou chyby; jen u PTH lze nalézt následující nesrovnalosti:
 - Iniciála *cheng* se v tabulce bez vysvětlení opakuje, stejně tak se opakuje *chu*. U původně znělých iniciál jsou opomenuty jejich reflexy v PTH v rovném tónu, kdy dávají aspirované neznělé iniciály (takže např. iniciála *bìng* nedává jen *p*, ale též *ph* – to se týká prakticky všech řad okluziv a afrikát kromě sonor). U původních dentálních afrikát chybí reflexy před palatálními mediálami (např. iniciála *jìng* neústí jen v *ts*, ale i v *tsy*, což je patrné i právě ve slově *jìng!*). U původního *s* chybí reflex *sy* před palatálními mediálami (srov. i výslovnost slova *xìn!*). Reflex iniciály *wéi* je zavádějící, neboť ve skutečnosti není nulový, nýbrž je to *w* (proti kterému v jiných dialektech stojí např. *v* apod.). To je ovšem problém fonologické koncepce čínské slabiky, kdy je v některých současných systémech původní iniciála *w* přehodnocena na mediálu – nelze říci, že tato iniciála jednoduše odpadla, na rozdíl od iniciály např. *yí*, která skutečně „zmizela“. Tyto dvě nuly v tabulce jsou proto nesouměřitelné.

- (35) v jediné větě smíšeny iniciály řad začínajících na *zhi zhuang* a *zhang* s jedinou řadou čítající jednotlivé inicály *zhi che* a *cheng* – zde se právě projevuje i neznalost problematiky vývoje od EMC k LMC a obecně nepochopení procesů, které ovlivňovaly tři různé řady: retroflexní okluzivy, palatální sibilanty a retroflexní sibilanty
- bez popisu vývoje jednotlivých tónových kategorií, resp. redistribuce slabik mezi nimi v daném dialektu, jsou tabulky tónových hodnot NB ponechané bez jakéhokoli komentáře prakticky bezcenné
- (39 aj.) iniciály *h* a znělé *h*, tedy laryngály, jsou v tabulkách klasifikovány jako veláry, což je nepřipustné, zejména když autorka chce poukázat na nepřítomnost skutečné veláry *x* a odpovídající problémy mluvčích s výslovností PTH
- (49) v kantonském dialektu jako reflex iniciály *xié* uvedeno *tsh*, ačkoli *tsh* není v přehledu kantonských iniciál; navíc by bylo jedinou dentální sibilantou v systému – asi omyl
- co to jsou „lokální variety malých etnik na území Číny“, které zanikají? Myslí tím autorka jazyky národnostních menšin?

Přes veškeré tyto výhrady práci coby hraniční doporučuji k obhajobě s tím, že při dobrém výkonu kolegyně Kolískové při obhajobě navrhuji hodnocení dobře.

V Praze, 20. ledna 2014

Lukáš Zádrapa